

documents/2760. 3. Електронний ресурс: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1280> Обозрение преподавания предметов в Императорском Харьковском университете на 1839–1864 академические годы / Харьковский Императорский университет. – Харьков : В Университетской типографии, 1839–1863 . – Конвюют. 1840–1841 гг. – С. 10–11. 4. Електронний ресурс: <http://escriptorium.univer.kharkov.ua/handle/1237075002/1280>

*Шишкіна Є.К.
м. Харків, Україна*

НАУКОВИЙ АНАЛІЗ ЛЬВІВСЬКИХ ВИДАНЬ І. ФЕДОРОВА

Сучасну Україну, як і будь-яку іншу країну світу важко уявити без продуктів друкарської діяльності. Стрімкий розвиток поліграфічного виробництва викликає все більший інтерес суспільства та фахівців до історії книгодрукування і особливо до постаті найвідомішого друкаря східнослов'янських земель І. Федорова.

Дослідженню друкарської справи І. Федорова присвячені наукові праці С.Ю. Бондасюка, Я.П. Запаско, Я.Д. Ісаєвича, Є.Л. Немировського, В.В. Німчука, А.С. Зернової, І.І. Огієнко [1–7]. Наукові роботи, в основному, розкривають історію життя та діяльності друкаря, менша увага в них приділяється джерелознавчому аналізу видань І. Федорова та технічним особливостям роботи Львівської друкарні.

Метою даного дослідження є здійснення наукового аналізу книг І. Федорова, виданих ним у Львові в 70-х рр. XVI ст.

В рамках мети виділені наступні завдання дослідження:

1) проаналізувати питання датування львівських книгодруків І. Федорова;

2) визначити роль львівських видань І. Федорова в розвитку книгодрукування кириличним шрифтом та формуванні східноєвропейської друкарської традиції;

3) дослідити значення роботи І. Федорова в формуванні української традиції оформлення друкованих видань.

І. Федоров розпочав свою діяльність у Львові на початку 1573 р. Він заснував друкарню, яка залишалась важливим центром книгодрукування з кінця XVI до кінця XVIII ст. Першою книгою, виданою І. Федоровим у львівській друкарні, став «Апостол». Він був найдавнішим точно датованим виданням на українських землях. Залишились свідчення, що готувати видання І. Федоров розпочав 25 лютого 1573 р. 15 лютого 1574 р. книга вийшла в світ [1, с. 18].

«Апостол» мав регулярну фоліацію у 262 аркуша. Він був надрукований у форматі in folio (в лист, шляхом фальцювання в один згин). Набірний текст поєднувався з гравірованими на дереві заставками, ініціалами, рядками в'язі, кінцівками, ілюстраціями-дереворитами [8].

Львівське видання «Апостола» відрізнялось від московського книгодрука 1564 р. вступом та післямовою. Книга була надрукована тим же шрифтом, містила ті ж заставки та ініціали, що й московське видання «Апостола». На початку книги на звороті першого аркуша замість заголовка І. Федоров розмістив герб. Він був взятий з заблудівської «Псалтирі з Часословцем», а декоративна рамка фронтисписа – з московського «Апостола» [9, с. 94]. Далі йшов вступ, а за ними гравюра апостола Луки. Вона була виготовлена спеціально для львівського «Апостола», а обрамлення для неї було взято з московського видання. За гравюрою починався основний текст [8].

Особливо треба відзначити прагнення І. Федорова полегшити користування книгою: розділи відкривалися великою заставкою, заголовком, в'яззю і ініціалом, зміст кожного розділу починався з нового рядка, на полях містився довідковий матеріал, покажчики і примітки.

Орнамент львівського Апостола був представлений заставками, кінцівками, орнаментальними рамками-роzetками, в'яззю, великими візерунковими ініціалами. Одинадцять заставок були вирізані з українських або західноєвропейських зразків, стилістично пристосованих до інших заставок.

Завершувало видання зображення двох гербових щитів: між стилізованими гілками і листям, квітами і плодами вставлений герб міста Львова і сигнет І. Федорова. У нижній частині сигнета стояло ім'я типографа «Иоанн Федорович – Друкарь Москвитин» [10, с. 84]. У післямові під назвою «Сия повесть, откуда начася и како свершися друкарня сия» розповідалось чому і як друкарська справа була перенесена з Московської держави у Литву [10, с. 81]. Збереглося 118 примірників книги.

У 1574 р. І. Федоров видав «Буквар» для навчання грамоті. Видання містило інформацію про місце і час друку книги [11]. Однак в ньому було зазначено тільки рік видання (в «Апостолі» ж вказувалась точна дата), через що в науковому світі розгорілась дискусія стосовно питання першості. Для доказу своїх теорій дослідники використали текст післямови «Букваря», в якому І. Федоров обіцяє продовжувати друкарську діяльність. Одні вчені трактують слова друкаря як обіцянку випустити у найближчому майбутньому ще одну книгу, якою і став «Апостол». Інші стверджують, що І. Федоров говорив про продовження друку підручників. В цьому випадку «Апостол» вийшов раніше, а традиція друкування підручників знайшла своє продовження пізніше в Острозі.

Так чи інакше, «Буквар» був першою друкованою східнослов'янською книжкою світського призначення. Посібник був спрямований на засвоєння особливостей граматики церковнослов'янської мови у східнослов'янській редакції [6, с. 86]. З «Букваря» розпочалась друкарська граматична традиція, яка збереглась в східнослов'янських букварях аж до XVIII ст.

На першій сторінці «Букваря» було подано азбуку, яка пізніше використовувалась і у інших навчальних посібниках. З певними змінами (вилученням окремих літер, введенням нових знаків) вона збереглась в абетках усіх країн, які користуються кирилицею. Далі азбука наводилась також у зворотному порядку, а потім – впереміш. Після абетки розміщались вправи для читання складів – були подані дво- і три-літерні сполуки. Наступні три розділи книги були спрямовані на вивчення систематичної граматики (відмінкові форми дієслів (однина, двоїна, множина) в теперішньому часі; дієслова у формах 2-ї особи однини наказового і дійсного способів; відмінкові форми іменників та похідних від них прикметників; читання слів під титлами тощо). Після граматичних вправ в книзі був розміщений перший азбучний текст для зв'язаного читання – акровірш [11].

Другу частину книги І. Федорова склали щоденні молитви, які представляли собою тексти для читання та заучування напам'ять. Далі йшли звернення до дітей про корисність навчання, морально-етичні настанови з біблійної «Книги приповістей Соломонових» та звернені до батьків уривки про виховання дітей з послань апостола Павла.

Широкий науковій громадськості «Буквар» І. Федорова став відомий у 1954 р. Сьогодні він зберігається у бібліотеці Гарвардського університету США [6, с. 87].

Підводячи загальні підсумки наукового аналізу львівських книгодруків І. Федорова, можна зробити наступні висновки:

1) видання І. Федорова поки є єдиними друкованими виданнями, що збереглись до сьогоднішнього дня і мають точне датування;

2) друкарська діяльність І. Федорова залишила слід у поліграфічній традиції всіх східнослов'янських народів, ним були відлиті кириличні друкарські шрифти, які стали зразком для майбутніх друкарів;

3) І. Федоров зіграв важливу роль у формуванні основ оформлення українських друкованих книг: в українських виданнях було використано велику кількість нових елементів – кінцівок, друкарських знаків (сигнетів), титульних сторінок, оздоблених гравійованою рамкою (фротою), виливних складальних прикрас.

Список літератури: 1. Бондасюк С.Ю. Общерусский первопечатник Иван Федоров и основанная им братская Ставропигийская печатня

во Львові / С.Ю. Бондасюк. – Львів : Издание ставропигийского института, 1931. – 79 с. 2. Запаско Я.П. Видання Івана Федорова / Я.П. Запаско, Я.Д. Ісаєвич. – Л. : Вища школа, 1983. – 206 с. 3. Ісаєвич Я.Д. Першодрукар Іван Федоров і виникнення друкарства на Україні / Я.Д. Ісаєвич. – Львів : Вища школа, 1975. – 150 с. 4. Зернова А.С. Начало книгопечатания в Москве и на Украине / А.С. Зернова. – М. : Тип. б-ки им. Ленина, 1947. – 105 с. 5. Немировский Е.Л. Начало книгопечатания в Москве и на Украине : жизнь и деятельность первопечатника Ивана Федорова / Е.Л. Немировский. – М. : ГБЛ, 1975. – 197 с. 6. Німчук В. Буквар Івана Федорова / В. Німчук. – К. : Дніпро, 1975. – 200 с. 7. Огієнко І. Історія українського друкарства / І. Огієнко. – К. : Либідь, 1994. – 448 с. 8. Апостол. / Зібрання ХДНБ ім. В.Г. Короленка. – Львів : Друкарня Івана Федорова, 1574 р. – 262 с. 9. Шустова Ю.Є. Символика львовського ставропигийського братства / Ю.Є. Шустова. // Гербовед. – 2005. – № 2. – С. 94. 10. История книги на Руси / Сост. А.А. Бахтиаров. – Санкт-Петербург : Изд. Ф. Павленкова, 1890. – 282 с.; 11. Буквар Івана Федорова : 2 вид. / Факсимільне видання – Київ : «Дніпро», 1975. – 15 с.

*Якуба А.О.
м. Харків, Україна*

ОРГАНІЗАЦІЯ ФАРМАЦЕВТИЧНОЇ ОСВІТИ В ХАРКОВІ У ХІХ – поч. ХХ ст.

Проблема з'ясування передумов виникнення та становлення системи спеціалізованої фармацевтичної освіти, особливо у регіональному дискурсі, є маловивченою та недостатньо висвітленою, тому автор спробує розглянути ці аспекти на прикладі стану фармацевтичної освіти Харківщини у ХІХ – на початку ХХ ст.

Окремі аспекти обраної нами теми знайшли своє висвітлення у роботах таких українських та російських дослідників, як М. Сятиня, І. Бойчук, М. Губський та ін. [1; 2; 23].

До відкриття Харківського університету в 1805 році, який став центром вивчення освіти, започаткуванням багатьох наук, в тому числі і фармації, передові діячі українського суспільства неодноразово підіймали питання про необхідність розповсюдження вищої освіти.

Вже на початку ХІХ століття була досить значна потреба в кваліфікованих фахівцях, і проблема отримання вищої освіти в Росії визнавалася вже на державному рівні завдяки імператору Олександрю І. Про це свідчать затверджені урядом Олександра І «Предварительные правила народного просвещения» в 1803 році, в яких йшла мова про